

KAALLŠÖS ČÄÄ'CCEM- VOUDLAŽ ČAA'33IHÄIDDAMPLAAN 2022 - 2027

LÄÄ'DD-TAARR ČAA'33IHÄIDDAMVU'VDD

Plaanehdtös da pirrösvaikktöözzi ärvvtööllmös

Vuänös

Puu'ttes čää'cc lij juö'kknallšem jie'llem vuâđđ. Čää'ccree'ğğesvuödi pue'rr hâiddmös lij tö'nt vääžnai. Ij tã'lk vâ'lj da luâđla šlaajree'ğğesvuöđ tuörvmöššân, pâi še pue'r poorrâmčää'33 šlaaj, vuöjjâmčää'33 šlaaj, meertiörvâsvuöđ, âlgganâärmöözž, tiörvvsallaž porrmöšpuu't'tööz da puö'tti öhttsažkã'dd ooudâsviikkmöözž diött.

Vooudlaž čaa'33ihâiddamplaan šiöttad pirröstäävtööz pukid čaa'33id, nu't jooggid, jääu'rid, reddtökčaa'33id gu pã'nnčacca. Pirröstäävtöözzin tuörvât obbvâldsaž čaa'33i suöjjummuš da âânmmöš.

Plaanâst puätt öllmsa, måkam pirrööz friskkvuött tän poodd lij da måkam tãaimid taarbšet friskkvuöđ huân'nem cöggâm diött, pue'rumsša le'be ouddlâsttmö'sše, to'ben ko'st lij tarbb. Hâiddjemplaan da tön tãimprogramm öudd sektoorid tön vuâđ, koon tök taarbše alteem diött pirrööz pue'rei tãaimid.

Plaan miärktös. Čaa'33ihâiddamplaan miärktös lij u'vded čiolgg a'rvvös tö'st, mä'htt haa'leep hâiddad čaa'33id ku'kes äi'ğğköösk perspektiivâst. Plaan lij vääžnai tuâjjneäv čää'ccasetööz tãävtöözzi östtmöššân čää'ccpirrööz da čää'ccree'ğğesvuödi obbvâldsaž suöjjummšest da ķeäll'jeei âânmmöözžâst.

Vooudlaž čaa'33ihâiddamplaan 2022–2027 ärvvtâll o'đđest da tãä'rkast pã'j 2016–2021 čaa'33ihâiddamplaan.

Möön-nalla plaan tãimmai. Čaa'33ihâiddamplaan pirröstäävtööz a'lgge vä'lded kãaddla, vooudla da riikkla plaanummuž da tãimmjummuž vuâđđan čaa'33ihâiddamvuu'dest. Plaan öudd vuäppöözid koo'ddi mäddâânmmö'sše da vie'kkat koordinâ'stted da ohjjeed mäddâânmmöözž vaaldšemvuöđlaid raajid râstldeen.

Loo'vid jeät vuöss-sâ'jest uu'd odđ muttsid le'be tãimmjumsša, kooi diött pirröstäävtööz jeät ööst le'be pirrööz friskkvuött huân'nem. Ehdum tãaimid âlgg viikkâd ööudarra da viikkâd čööđ, nu't što šiöttuum pirröstäävtööz vuei'tet östtâd plaanâst uvddum mie'rräi'j mä'ttest. Jös pirröstäävtöözzin čo'rstet, töt öudd vuâđ mäddâânmmöš- da raajjâmlä'j meâldli'žze protestta.

Pirrööz friskkvuött vaikktööz čaa'33ihâiddamvuu'dest. Pirrööz friskkvuött kovvâll, mii čaa'33een kooll. Šuurmös pie'kkîn čaa'33i friskkvuött lij šiögg, leša mee'st liâ še va'žžtööz. Jös friskkvuött huân'nem vuei'vv-vue'zzest da tãä'ssteädd heärršâäv, jeä'p vuei't luö'ttjed tööz, što luätt pã'st u'vded mi'jjid šiögg čää'33 pue'ttiäi'jest. Pirrööz friskkvuött da vaikktööz čuä'jte tö'st, koin čää'ccšödlmin âlgg viikkâd čööđ tãaimid da måkam vaikktöözzi vuâstta tãaim a'lgge piijjâd.

Kolmm šuurmööz vaikktös-šlaaj čaa'33ihâiddamvuu'dest liâ kookkasjättjövvmöš (lo'ssesmetallpiâstti Ruöššjânnam suddeempäi'kkindustriain), jâkkšlaaj da taaud da viökkstroittel.

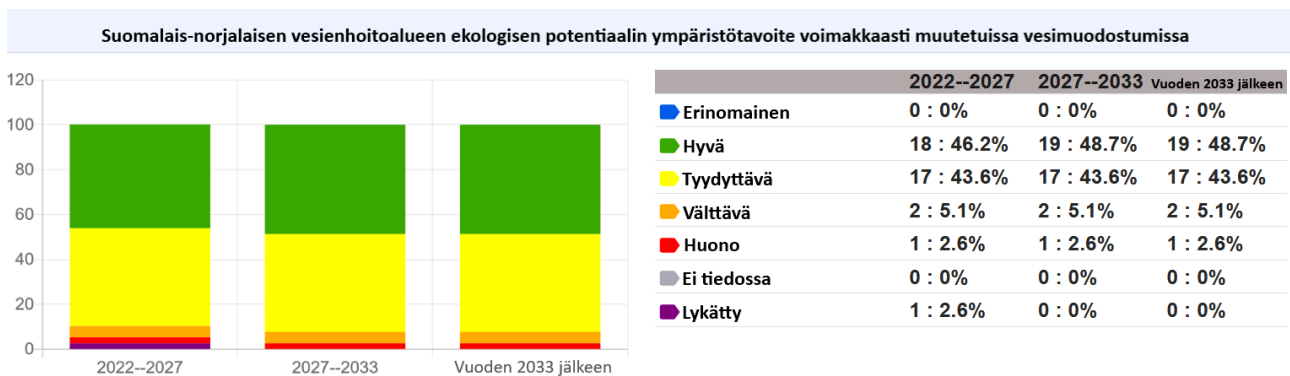
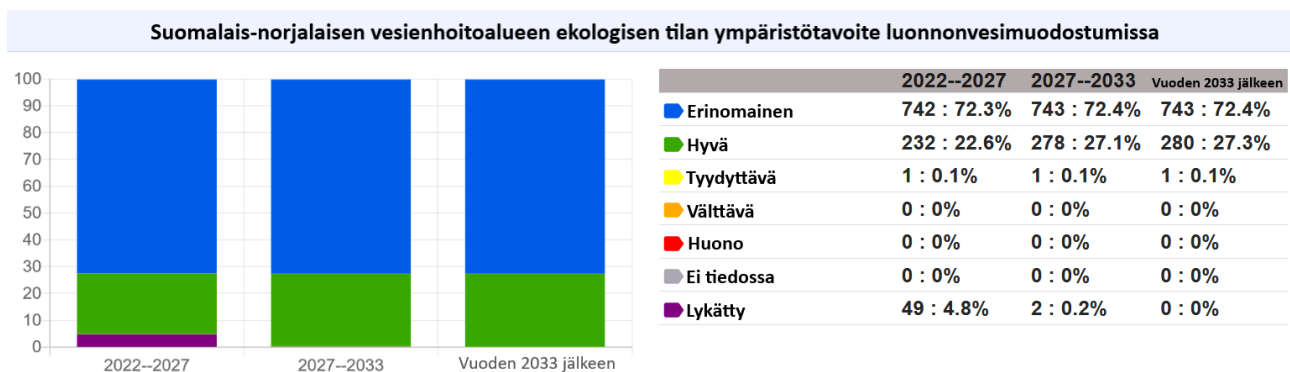
Luättčää'ccšödlmi pirrööz friskkvuött ärvvtöölât ekoloogla da kemiallaž friskkvuöđ pie'kkest. Ekolooglaž friskkvuött čuä'jat vuei'tlvažvuöđâst tuö'll'jed pue'r da toi'mmjeei ekosystee'mid, da töt jue'jjet vi'tte friskkvuöttkla'sse samai pue'rest hue'nes friskkvuö'tte. Šuurâst pie'kkest čäccösvuu'd čää'ccšödlmin friskkvuött lij pue'rr le'be samai pue'rr (87,5 %). Kemiallaž friskkvuött vuâđđâäv snäätas pirrös-suu'lmi očndööttmö'sše, da töt lij ju'na pue'rr le'be ij pue'rr. Kemiallaž friskkvuöđ se'lvvtem diött öölgdet konkreettlaid tu'tkkummšid jiiijâs-i čää'ccšödlmest. Määngai čää'ccšöödlmi kemiallaž friskkvuött lij tö'nt tãâbdte'mes (89,6 %).

Gu õhttsažkää'dd äü'kkee taimmjummuš lij möttam kolggâm le'be fyyslaid jeällmõõžid nu't, što pue'rr ekoloogla friskkvuõđ jeät vuei't õsttâd krää'ma, što tõt pä'rtad taarblânji taimmjummuž miärktõõž, meä'rtõõlât čää'ccsõõddâlm viõkkšânji mu'ttemnalla (VMVM). Viõkkšânji muttum čää'ccsõõdmi pirrõõž friskkvuõtt jue'jjet vi'tte friskkvuõttkla'sse samai pue'rest hue'nes friskkvuõ'tte ekoloogli'žze potentiaa'le.

Pirrõstäävtõõž Juâkksast čaa'z3ihâiddamvuu'd čää'ccsõõdmiest lij jiijjâs pirrõstäävtõs, kää'tt âlgg õsttâd snäatnas mie'rräi'j määttest. Čää'ccasetõõž mie'ldd âlgg juõ'kk pâjjčää'z3 vue'lğgemsâ'jjen õsttâd pue'rr ekolooglaž da kemiallaš friskkvuõtt ee'jj 2027 lo'ppe mõõnee'st. Jõs miärkteei kuul le'be jee'res lo'sses ää'sš, mä'te teknla mäain le'be luâđ jeällmõõž nu't õõlgte, vuei'tet täävtõõžzi õsttmõõžž mäâ'jeed. Jiijjâsnallšem šõddmõõžžin, koin õhttsažkâdda äukkas taimmjummuš tuejjad pirrõstäävtõõžzi õsttmõõžž vuei't'tee'men le'be mäâžntee'm kaallšen, šiotteet lääi'vab pirrõstäävtõõž.

Viõkkšânji muttum čää'ccvõõdsid âlgg suõjjeed huân'n'nummšest da pue'reed miärktõõssân vuâžžad čää'ccsõõdmi uu'ccmõsân pue'rr ekolooglaž potentiaal da pue'rr kemiallaš friskkvuõtt. Pue'rr ekoloogla potentiaal jeärasm pue'rest ekoloogla friskkvuõđâst tõ'st, što täävtõõssân ij leäkku kiččlõõttâd âlddsin friskkvuõ'tte, pâi pue'rmõ'sse vuei'tlvi'žze friskkvuõ'tte õõlgtee'l čää'ccsõõddâlm âânmmõõžž juätkkjummuž. De jõs realistlaž pirrõõž ko'rjjei tääim jeä'la ni voo'ps, vuei'tet čää'ccsõõdmi šiotteed lääi'vab pirrõstäävtõõžid.

Vue'lnn âârrai kartt čuä'jat pirrõstäävtõõž luâđ- da viõkkšânji muttum čää'ccsõõdmi. To'ben ko'st lij vaarr pirrõstäävtõõž õõstkâni kuâđdjummšest mie'rräi'j määttest, fe'rttai altteed tääimid pirrõstäävtõõž õsttmõõššân.

Tõin čää'ccsõõdmiin, koid Ruõššjânnam suddeempâi'kkindustria lo'ssesmetalli'pâstti liâ vaikkam, ij kemiallaž pirrõstäävtõõžzi õsttmõš leäkku realistlaž ee'jjest 2027, da pirrõstäävtõs lij ehdum mäâ'jeemnalla puõ'tti plaanpâjja (2033). Jee'res čää'ccsõõdmiin âlgg õsttâd pue'rr kemiallaš friskkvuõtt ee'jjest 2027.

Ehdtum tääim plaanpájja 2022–2027. Plaanpájja 2022–2027 liä ehdtum öhtts'ežže pá'jjel čue'd tääim. Tu'tk'kummuž/teäđ da njeä'sščää'33 kuõskki tääim šõõddte kuhttu nu't kuälmõõzz tääimin, tõn mánŋa puä'tte sovrrai ää'br (lo'ssesmetallpiästti Ruõššjännam suddeempäi'k'industriain) kuõskki tääim. Jee'res tääim till'lâ'vve pillšõõvvâm maddu/miärrpâna, jákkšlaa'jid, poorrâmčää'33 suõjjlummsa da jee'res čäccõõzz muttsi ouddlâsttmõ'sše.

Puk tääim ehdtõõzz da tõi öhttmõš jee'res vaikktemšlaajid lij kovvuum tää'rkben čaa'33iháiddamvuu'd tääimprograammâst.

Sektorve'rggñii'k'kin lij vasttõs e'tk'keed tääimid jiijjâs vasttõsvuu'deezvui'm. Puk riikk sektorve'rggñee'k'k, koin liä vaikkõõzz čaa'33iháiddamvuu'dest, liä vuässõõttâm plaanummša da ehdtam da rekisterâsttam tääimid Vann-Nett-teättnorldõ'k'ke. Kää'dd liä vuässõõttâm čäccõsvu'vdd öhttsažtuaj päai'k'. Čäccõsvu'vddkoordinõ'stti lij rekisterâsttam koo'ddi ehdtam tääimid Vann-Nett-teättnorldõ'k'ke.

Täävtõõzzi õsttmõš da meädda áarrai vaikktemkuânst. Gu tääimvuu'vddve'rggñii'k'kin lij vasttõs tääimi ehdtummšest da čõõđ viikkõõžžâst, tõk õu'dde pirrõstäävtõõzzi premiissid da tõi õsttmõõžž ääi'jpoodd. Määngain čää'ccšõõdlin pirrõstäävtõõzz õõstât ekka 2027 mõõnee'st ehdtum tääimi veäka, leša liä še määng čää'ccšõõddâlm, kooi pirrõstäävtõõzzi õsttmõõžž liä mâä'juum le'be tõi pirrõstäävtõõzz liä suävldum.

Kooi-ne čää'ccšõõdlin da vaikktemšlaaji beä'lnn lij kuuitâg vaiggâd ärvvtõõllâd, kuä'ss pirrõstäävtõõzz liä vuei'tlvaž õsttâd. Mäinnan lij jeä'rbi mie'ldd pannaainâs teättvuâđđ da meädda áarrai tääimi rekisterâsttmõš Vann-Nett-teättnorldõ'k'ke.

Sektorve'rggñii'k'ki tää'rk'õš tuejjummuš čaa'33iháiddamplan jáä'k'ktummšest lij ju'n áarrmõõžžâst áarrai vaikktemkuânsti áannmõ'sše vâlddmõš. Määng tääimin liä tõk, kook kuuitâg viiggâd čõõđ jee'res šiõttõõzzi mie'ldd, soorč'kani čää'ccasetõõžžâst da vooudlaž čaa'33iháiddamplanâst.

Määng tääimprograamm tääimin liä vuei'tlvaž viikkâd čõõđ ju'n áarrai vaikktemkuânstin. Kuuitâg lij tää'rk'es muštt'ted, što taarbšet odđ, pue'ruum vaikktemkuânstid, le'be vuâmšõõzz lâä'zstummuž puõ'tti vuu'did, što meersaž vuäppõõzz da čää'ccasetõõzz pirrõstäävtõõzz pâä'stet õsttâd ekka 2027 mõõnee'st:

- Organisâsttmõõžž da teäđha'ŋk'kummuž čäccõsvuu'din da koo'ddin
- Njeä'sščää'cc
- Šmâ'ggluõss
- Viõkkstroit'tel
- Pillšõõvvâm miärrpâ'nn.

Priorisâsttmõõžž. Kooi-ne čää'ccšõõdlin tää'rk'esvuõđ älgg kuuitâg teä'ddeed, da priorisâ'stted tõi kuõskki tääimi čõõđ viikkõõžž:

- Čää'ccšõõddâlm, koin liä ärvvsa da vaarvuâla šlaaj
- Čää'ccšõõddâlm, koin liä jiijjâsnallšee'm vaarrtõõvvâm luâtšlaaj
- Čää'ccšõõddâlm, koin almmjest liä vääžnai ää'nnemintree'ss (odm. kue'llšeellmõš- da älgganáárramvuu'd))
- Čää'ccšõõddâlm, kook õõlgte jiijjâsnallšee'm suõjjlummuš (odm. poorrâmčää'33 kõlmmkääv da meersa luõssjoogg da -vuõn)
- Kooi-ne čää'ccšõõdlin lij teättvuâđđ samai hue'nes tääimi taarb ärvvtõõllmõššân. Nâkam vuu'din älgg priorisâ'stted seu'rjummuž da kaart'tõõzz teättvuâđ pue'rummšen.

- Vuâmmšööz lââ'zstummuš plastikk-kaa'stid čää'ccpIRRööz va'žžtössân.

Mä'htt kontrollââ'stet da vie'kket pIRRöstävtöözzi östtmöözž da seeiltummuž. Trooms da Finnmark lää'nnhalltös lij raajâm čäccösvuu'di vooudla seu'rrjemprograamm. Vooudlaž čää'ccšödlmi seu'rrjemprogramm lij veä'kk-kuânstt tu'tk'keen vaikköözid da pIRRööz friskkvuod di kontrollöödeen pIRRöstävtöözzi östtmöözž.

Čaa'žžihâiddamplaa'ne 2022–2027 liâ rajjum vooudlaž vuäppööz koo'ddi plaanummša.

Vuänös pIRRösvaikköözzi ärvvtööllmööžžâst. PIRRösvaikköözzi ärvvtööllmööžž miârktös lij u'vdedd obbcuajtös čaa'žžihâiddamplaan miârktöözžâst pIRRö'sse da öhttsažkâdda.

Kolmm vaajtösmäin liâ tu'mmjum pIRRösvaikköözzi ärvvtööllmööžžâst:

- Vaajtösmäin 0 (jös tää'rkstum čaa'žžihâiddamplaan jeät viigg čöod)

- Vaajtösmäin 1 (šuurmös; puk pIRRöstävtöözž tää'rkstum čaa'žžihâiddamplaanâst ööstât ekka 2027 möönee'st)

- Vaajtösmäin 2 (realistlaž; tää'rkstum čaa'žžihâiddamplaan viiggât čöod ââ'nee'l čo'rstummuž pIRRöstävtöözžâst to'ben, ko'st töt vie'lt'tee'm).

Luâđ mäânghämmsažvuö'tte vuei'tte seu'rrjed jee'resnallšee'm negatiivla seu'rrjööž, jös jeät tää'rkstum čaa'žžihâiddamplaan viigg čöod. Va'stteenalla lij šuurab kiččlööttmöš plaan tiu'ddepiijmööžžâst positiivla luâđ mäânghämmsažvuod lââ'zstummuša. Tää'rkstum čaa'žžihâiddamplaan teâuddjumšest liâ tälk positiivla seu'rrjööž meersai da meeraiköskksai pIRRöstävtöözzi köskkvuodâst. Ekosystee'mkääzkkööz liâ sörčcai päärt'tee'min da puârast toi'mmjeei ekosystee'min. Tää'rkstum čaa'žžihâiddamplaan raavad luâđ odd ââ'nned huöl ekosystee'mkääzkköözžin.

Naroo'de, meertiörvâsvuö'tte da aunnsallšaid äärvaid täin koolmin vaajtösmäinain liâ nu't negatiivla gu positiivla vaikkööz. Viökkšab poorrâmčää'žž suöjjlummuš, puu'ttes vuöjjâmčää'žž, kue'lles čää'žž da vä'lljlaajlaž pIRRös liâ positiivla seu'rrjööž naroo'de da meertiörvâsvuö'tte. Puu'ttes čää'cc lij še vääžnai pue'rr jälstempIRRöözid, da töt vuäitt lââ'zted kiiddâlm äärv. Pue'rr čää'ccpIRRöözžin lij positiivlaž vaikköös še pääiklaž turi'smme da jie'llemvue'kkjie'llma. Oddlumös vaajtösmäin vuäitt kuuitâg šöddeed lâsnee'i njeä'sščää'ccmääusaid aassjid, lââ'sskuulid sektorve'rğgnii'kkid da industriaa'je.

Čää'ccpIRRööz suöjjeemtââimin vuei'tte lee'd miârktöözž še mäadd eroosioo'je, porrmöözžid da rajjsa. Mäânghain tââimin lij positiivlaž miârktös čää'žž tuö'llstööllmööžžâst luâđast, nu't što šâ'dde hää'rvben da uu'ccab tu'lvvšöddmööžž

Šuurmös vaajtösmäin vuäitt šöddeed čää'ccenergiahää'vjummuž da nääi't negatiivlaid ekonoomlaž seu'rrjööžid öhttsažkâdda. Seämmaäiggsânji vuäitt čää'ccviökkpuu't'töözž occnummuš lee'd kiöldlaž šâddeempörttpiâsttji köskkvuodâst. Čää'ccsuöjjeemplaam vuäitt vaikkted vaalmâšvuö'tte da pärttri'sk'ke poorrâmčää'cckölmkääivai suöjjlumšest, kaa'stpiâsttjin, tu'lvvsuöjjlumšest da joottlökstaanvuodâst.

Kulttuurkue'stlma tää'rkstum čaa'žžihâiddamplaan lij vuei'vvää'sšest positiivlaž, gu luâđlain čäccöözžin reu'nnrää'ssvuöđineez ââ'net huöl da töid ouddlââ'stet. Kook-ne kulttuurmoštmiârki liâ sörčcai ri'jttjee'jest čää'žžest seillmööžž peä'lest, gu e'pet nuu'bb kulttuurmošt vuei'tte skäädšöövvd tää'rkstum plaan tââimin. Čää'ccpIRRööz suöjjeem- da pue'ruum tââim vaikkte pukvee'zz vuöss-sââ'jest positiivlânji sä'mmli'žže luâtt- da kulttuurvuoddu.

Sektoorid, koin liâ tarbsumös vaikköözž čaa'žžid, kuâskk takainalla töt, što tââimi priorisâsttmöš da čöod viikkmöš čää'ccpIRRööz pue'reem diött šâdd tön mie'ldd gu kiččlööttmöš čaa'žžihâiddamplaan čöod viikkmöšše šâdd.

Vuälbu kiččlõõttämtää'zzest, le'be jös tää'rkstum čaa'zjiháiddamplaan jeät viigg čõõđ, kuâđđje määng pirrõstäävtõõzz õõstkâni. Vuei'tet še viggâd, što kooi-ne čää'ccšõdlmi pirrõõzz friskkvuõtt huänn'nan.

Oddlumõs vaajtõsmäinn, kää'tt kiččlââtt õsttâd puk pirrõstäävtõõzzid plaanpââ'jest, õõlgte'či kuuitâg šuurab vaaldšemvuõđla kapasitee'tt da kompetee'ns määngain sektorve'rggñii'kkkin, da jeä'rben šuurab budje'ttraamid.

Takainalla vuei'tet sârnad, što vaajtõsmäinn, koon sektorve'rggñee'kk â'nne realistsubân, vuâđđââv priorisâsttmõõžžid – kää'tt meersâžnalla u'vddmid le'be vooudlast tää'zzest raajjmid. Priorisâsttmõõžži raajjmõõžžâst vää'ldet lokku kuull-âu'kkkanalyys, ââ'nmemnalla âârrai resuurs, tää'imi vuei'tlvažvuõtt da čää'ccšõõddâlm pirrõsârvv.